

- «Про цінні папери та фондовий ринок»;
- «Про страхування»;
- «Про недержавне пенсійне забезпечення»;
- «Про фінансово-кредитні механізми і управління майном при будівництві житла та операціях із нерухомістю»;
- «Про кредитні спілки»;
- «Про Кабінет Міністрів України»;
- «Про засади державної регуляторної політики у сфері господарської діяльності»;
- Цивільний кодекс України (глави 3 «Захист цивільних прав та інтересів», 49 «Забезпечення виконання зобов'язання», 67 «Страхування», 71 «Позика, кредит, банківський вклад»);
- Постанова № 368 «Про затвердження Інструкції про порядок регулювання діяльності банків в Україні»;
- Комплексна програма розвитку фінансового сектору України до 2020 року.

Загалом із метою належного виконання своїх функцій органи, що здійснюють фінансове регулювання можуть використовувати такі інструменти: право законодавчої ініціативи; попередній контроль за допущенням учасників до ринку на стадіях ліцензування, здійснення інвестицій тощо; контроль за поточною діяльністю суб'єктів ринку фінансових послуг; право вживати заходи впливу та накладати санкції в разі виявлення порушень.

4.2 Еволюція фінансового сектору і нагляду за фінансовими ринками в Україні

Виділяємо п'ять етапів розвитку фінансового сектору України:

- 1) 2005–2006 рр. – зростання;
- 2) 2007–2008 рр. – пік і спад;
- 3) 2009–2011 р. – криза та післякризове відновлення;
- 4) 2012–2014 рр. – пік ті спад;
- 5) 2015–2016 рр. – криза [280].

Перший етап зростання фінансового сектору України (2005–2006 рр.) можна охарактеризувати такими тенденціями:

- формування ринкових методів господарювання;
- зниження рівня інфляції до 11 %;
- активізація діяльності страхових компаній, кредитних спілок, недержавних пенсійних фондів, фінансових компаній, компаній з управління активами, ломбардів;
- поява на банківському ринку банків з іноземним капіталом;
- зростання основних показників діяльності учасників фінансового ринку високими темпами;
- вдосконалення нормативно-правового забезпечення фінансового нагляду.

Другий етап розвитку фінансового сектору України (2007–2008 рр. – пік і спад) характеризується такими тенденціями:

- поява перших ознак фінансової кризи;
- істотне збільшення іноземного капіталу на банківському ринку;
- активна емісія акцій і корпоративних облігацій на зовнішньому ринку цінних паперів;
- динамічний розвиток банківської системи та бум кредитування;
- звуження депозитної бази банків і брак зовнішнього фінансування;
- уповільнення темпів зростання показників діяльності більшості фінансових посередників.

Третій етап розвитку фінансового сектору (2009–2011 рр. – криза та післякризове відновлення) характеризується такими тенденціями:

- скорочення кількості банків, присутність держави на банківському ринку;
- зменшення обсягів активів банківських установ, зменшення обсягів кредитування та депозитів, зростання

частки простроченої та проблемної заборгованості в сумі наданих кредитів;

- негативна динаміка показників діяльності кредитних спілок;

- скорочення страхових резервів, валових і чистих страхових премій, валових і чистих страхових виплат страхових компаній;

- збільшення кількості ломбардів, зростання вартості їхніх активів, власного капіталу, фінансових кредитів, наданих ними під заставу, і вартість майна, взятого під заставу;

- збільшення обсягів активів НПФ, кількості укладених контрактів, учасників, пенсійних внесків й виплат, зниження темпів зростання;

- розширення діяльності фінансових компаній;

- зниження курсу гривні до долара США, посилення девальваційних і інфляційних очікувань домашніх господарств і нефінансових корпорацій, зменшення обсягів заощаджень;

- поступове зростання частки ОВДП на ринку цінних паперів;

- подальше збільшення обсягів активів, кредитів, депозитів і капіталу банківських установ наприкінці періоду, зниження частки простроченої та проблемної заборгованості в сумі наданих кредитів.

Четвертий етап розвитку фінансового сектору (2012–2014 рр. – пік і спад) характеризується такими тенденціями:

- скорочення кількості банків, запровадження нових інструментів ризик-менеджменту й удосконалення механізмів корпоративного управління в банках;

- покращання динаміки активів, наданих кредитів, вкладень у цінні папери, капіталу, коштів суб'єктів господарювання і фізичних осіб;

- реорганізація діяльності Фонду гарантування вкладів фізичних осіб;

– подальше зниження обсягів капіталу банківських установ, скорочення депозитів фізичних осіб, значне збільшення обсягів рефінансування банків наприкінці періоду;

– девальвація національної валюти;

– низькі темпи розширення діяльності страхових компаній, поліпшення більшості показників діяльності страхових компаній і зниження валових страхових премій та обсягів статутних капіталів;

– скорочення активів та обсягу власного капіталу ломбардів, припинення зростання наданих фінансових кредитів і вартості майна, взятого під заставу;

– збільшення активів і обсягу наданих фінансових послуг фінансових компаній;

– поліпшення показників діяльності кредитних спілок (кількості членів, обсягу капіталу, доходу, активів);

– збільшення обсягів торгівлі, біржових контрактів і капіталізації лістингових компаній на ринку цінних паперів, скорочення випуску акцій та облігацій.

П'ятий етап розвитку фінансового сектору (2015–2016 рр. – криза) характеризується такими тенденціями:

– зниження показників діяльності банківських установ на початку періоду та зростання на кінець періоду, підвищення частки держави на банківському ринку;

– зниження обсягів активів страхових компаній, збільшення кількості договорів страхування на початку періоду і зниження наприкінці, позитивна тенденція для сформованих страхових резервів, валових страхових премій і валових страхових виплат;

– підвищення ділової активності ломбардів;

– збільшення кількості пенсійних контрактів, суми пенсійних внесків і пенсійних виплат;

– зниження ділової активності кредитних спілок на початок періоду і позитивна тенденція для капіталу, доходів і кредитів, наданих кредитними спілками на кінець;

– зростання обсягів надання фінансових послуг фінансовими компаніями, зростання обсягів активів на початок періоду і зменшення на кінець;

– скорочення обсягів торгів, біржових контрактів, випуску облігацій, капіталізація лістингових компаній на ринку цінних паперів і збільшення обсягів емісії акцій.

Особливості удосконалення і трансформації фінансового нагляду в різні періоди розвитку фінансового сектору можна охарактеризувати так [280]:

– 2005–2006 рр.: підвищення вимог до регулятивного капіталу банків під час здійснення окремих операцій; удосконалення розрахунку економічних нормативів банків, що стосуються інсайдерів; удосконалення формування резервів банків за кредитними операціями в іноземній валюті та резервів під дебіторську заборгованість; зміна порядку визначення рейтингових оцінок банків за системою CAMELS; упорядкування діяльності страховиків-нерезидентів;

– 2007–2008 рр.: удосконалення порядку формування і використання резерву за кредитними операціями банків; зміни у визначенні фінансового стану позичальників і категорії кредиту; підвищення вимог до регулятивного капіталу банків і впровадження нового нормативу адекватності регулятивного капіталу; зміна порядку формування резервів під операції банків із цінними паперами; удосконалення корпоративного управління в банках; зміна порядку фінансового оздоровлення, ліквідації та реорганізації банків; заходи щодо підвищення капіталізації банків; конкретизація вимог щодо рейтингу, укладання договорів, здійснення посередницької діяльності страховиками-нерезидентами; удосконалення порядку оприлюднення інформації про діяльність недержавних пенсійних фондів, страхових компаній; удосконалення нормативів діяльності для кредитних спілок; активізація роботи із підвищення інституційної спроможності наглядових органів;

– 2009–2011 рр.: підвищення вимог до статутного капіталу банків; перегляд порядку врахування субординованого боргу в капіталі банку; зміна порядку реорганізації банків і роботи тимчасової адміністрації; удосконалення розрахунку нормативів адекватності капіталу, ліквідності та інвестування; зміна порядку та підстав проведення планових і позапланових інспекційних перевірок; зміна правил формування, обліку та розміщення страхових резервів для страхових компаній non-life; обмеження сумісництва діяльності фінансових установ із надання певних видів фінансових послуг;

– 2012–2014 рр.: підвищення вимог до капіталу новостворюваних банків, а також впровадження поетапного зростання регулятивного капіталу банків; впровадження порядку визначення та нагляду за діяльністю банківських груп і системно важливих банків; удосконалення визначення економічних нормативів банків та удосконалення корпоративного управління в банках; удосконалення вимог щодо розкриття інформації фінансовими установами та уточнення переліку фінансових послуг;

– 2015–2016 рр.: категоризація банків за бізнес-моделями та доповнення системи CAMELS новим компонентом; жорсткий контроль за операціями банків із пов'язаними особами; удосконалення підходу щодо визначення банками розміру кредитного ризику; удосконалення фінансових нормативів діяльності фінансових установ; запровадження нагляду на консолідованій основі за небанківськими фінансовими групами; удосконалення розкриття фінансовими посередниками інформації; встановлення обов'язкових критеріїв і нормативів достатності, диверсифікованості та якості активів страхових компаній.